

urbanizacija kao element kulturne transformacije sela

alija hodžić

institut za društvena
istraživanja sveučilišta
u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

U poslijeratnom razvitku jugoslavenskog društva izrazito su snažna dva procesa posredovanjem kojih ostvaruje se integracija seljaštva u globalno društvo: industrijalizacija i urbanizacija.

Seljaštvo je procesom **industrijalizacije** dvostruko zahvaćeno: masovnim ulaženjem u nepoljoprivredne djelatnosti (napuštanjem poljoprivrede i sela ili samo djelomično napuštanje poljoprivrede uz ostanak na selu), ali i industrijalizacijom same poljoprivredne proizvodnje. Širenje procesa industrijalizacije i njegov intenzitet bitno su odredili prodor i oblike procesa urbanizacije u seoske sredine, te ukupne društvene prilike u selu.

Spontan razvitak u društvenoj organizaciji prostora u potpunosti je i za relativno kratko vrijeme izmijenio »sliku« sela i širih seoskih prostora. Jedna se seoska naselja gase zato što više nemaju ni staračkih domaćinstava, a druga se gase administrativnom odlukom, pošto su se i društveno i prostorno integrirala u gradska naselja.

Viša razina životnog standarda domaćinstava odgovara urbaniziranim sadržajima čitava naselja, i obrnuto, odsutnost prvoga u pravilu znači i odsutnost drugih značajki **urbanizacije**. Širenje inovacija u selo i među seosko stanovništvo, a to znači i prihvaćanje urbanih sadržaja i načina života, ima kod seljaštva određeni redoslijed ili »prioritet«. Seljaci brže i masovnije usvajaju životno važne inovacije, tj. ona materijalna dobra, postupke i ideje koje zahvaćaju proizvodnju, stanovanje, prehranu, odijevanje — sve što je neposredno vezano za napredak života. Zbog toga bi se moglo reći da modernizacija seoskog domaćinstva i gospodarstva prethodi modernizaciji (urbanizaciji) sela kao naselja.

Tek se na određenoj razini napretka proizvodnje i boljitka životnog standarda stvara kod seoskog stanovništva i potreba za većom opremljenošću naselja i za njegovom većom povezanošću s okolinom.

1. uvodno

—> Način proizvodnje bitan je čimbenik cjelovitog i višeslojnog svekolikog načina života seljaštva. Autarkičan način proizvodnje omogućavao je relativno stabilnu reprodukciju i stanovitu socijalnu sigurnost (dakako, ukoliko nije bio pogođen prirodnim nepogodama, ratom i sl. — dakle, svime što je bilo izvan tog načina proizvodnje). Takav način proizvodnje bio je osnova i sastavni dio autentične seljačke kulture.

2. integracija seljaštva i promjene u kulturi

Selo je kao skup porodica, s jedne strane, i kao specifičan kolektivitet predstavljalo poseban tip zajednice koja je s obzirom na ova njezina dva elementa sa suprotnim »težnjama«, morala na ovoj napetosti konstituirati sebe kao neku **samostalnu cjelinu**, dakle kao zajednicu koja ima relativno samostalnu i vlastitu regulaciju. Tu samostalnost upravo i omogućuje i podržava autarkičan način proizvodnje, njegova zatvorenost, nedinamičnost, samodovoljnost. Selo je, osim određene političke ovisnosti, bilo manje-više gospodarski i kulturno neovisno od šireg društva, kojemu je uglavnom tek mehanički pripadalo, bez značajnijeg prožimanja i utjecaja.

Prodor kapitalizma politički oslobađa seljaka različitih feudalnih veza i konačno ga konstituira kao (uglavnom) sitnog, parcelnog, vlasnika. Ove promjene, negdje postepene a negdje nagle i dramatične, razgradile su ili srušile čitav način života sela i seljaštva. Od tog trenutka seljačka kultura, uvijek označena osebnim lokalnim obilježjima, gubi svoju autentičnost; njezina osnovna značajka postaje **receptivnost** (što ne znači i pasivnost). Receptivnost se ovdje pojavljuje kao aktivni proces prihvaćanja elemenata gradske kulture, kao instrumentalnog i normativnog, tako i (mada sporije i s određenim transformacijama) njezina vrijednosnog aspekta.

Vrlo je raširena predrasuda da postoji konzervativizam seljaštva kao određeni »sindrom« opiranja gradskoj kulturi i širenju inovacija općenito. Seljak vrlo brzo mijenja svoje okvire odnošenja ukoliko se uvjeri u praktičnost i **korisnost** neke inovacije (bila ona tehnološka, organizacijska ili ideološka)¹⁾ Doduše, racionalnost usvajanja inovacija može nekom specijalisti (ekonomisti npr. — koji dovodi u vezu određene veličine) izgledati kao iracionalnost u ponašanju seljaka, posebno kada je u pitanju potrošnja. Međutim, sve dok je seljačko gospodarstvo porodično gospodarstvo, taj će privid iracionalnosti za vanjskog promatrača ostati tajnom, jer se »poljoprivrednik pri donošenju odluka rukovodi isto toliko porodičnim koliko i ekonomskim motivima«²⁾, pa nas Mendras s pravom upozorava da se »ne smijemo čuditi što poljoprivrednik vodi svoje gospodarstvo kao 'dobar otac porodice' i što je njegov mentalitet bliži mentalitetu potrošača negoli mentalitetu poduzetnika«³⁾... jer na što je sve spreman seljak koji ima solidne ekonomske potencijale da bi sina zadržao na gospodarstvu i domaćinstvu.

1) Vidjeti A. Mendras: *Sociétés paysannes*. Paris, Armand Colin, 1976.

2) A. Mendras: »Sociologija seoske sredine«. U G. Gurtvič: *Sociologija*, I. Zagreb, Naprijed 1966, str. 339.

3) A. Mendras, *op. cit.* str. 339.

S razvitkom poljoprivrede gube se međutim temelji seljačke samostalnosti (kontrola faktora proizvodnje), a time se smanjuje i »manevarski«
prostor seljačke »logike«. Faktori proizvodnje nisu više samo ili pretežno smješteni na gospodarstvu; oni se dobrim dijelom nalaze u sve složenijem sistemu socioekonomske okoline, kojoj se seljak, da bi se mogao održati, mora permanentno prilagođavati. Racionalnost ove sredine prisiljava seljaka na racionalno ekonomsko ponašanje. Otuda i temeljna kulturna promjena kod seljaštva: čitav život (ekonomski, društveni, kulturni) organizira se oko ekonomskih vrijednosti, što znači redukciju svega socioekonomskoga i kulturnog miljea seljačkog načina života (nestaju socijalni i objektivni aspekti odnosa seljaka prema vlastitom gospodarstvu).

Integracija seljaštva u globalno društvo (djelomičnim uključivanjem u nepoljoprivredne djelatnosti ili prilagođavanjem racionalitetu okoline — ukoliko u potpunosti ostaje na gospodarstvu) pretpostavka je i za promjene njegova socijalnog miljea, tj. seoskog naselja kao njegove primarne lokalne integracije.

Okviri ove integracije i njezine karakteristike u neprekidnoj su promjeni: okviri se šire, jer lokalna sredina više ne može zadovoljiti narasle potrebe, a samo selo, koje je u autarkičnom načinu proizvodnje funkcioniralo kao prirodna integracija, postaje izabrana integracija upravo stoga što joj se okviri stalno šire. Pojam prijatelja, primjerice, nije ni bio poznat u tradicionalnom selu — postojali su samo rodaci i susjedi. Suvremeno selo omogućuje i upoznaje odnose prijateljstva, a to znači da se stvaraju novi tipovi i mreže odnosa među seoskim stanovništvom i da postoji mogućnost izbora.

Selo postoji samo u odnosu na grad (bez grada nema ni sela) i nasuprot gradu. Suprotnost sela prema gradu ostaje sve dotle dok se u povijesnoj dinamici društva ne ukinu pretpostavke na kojima se ona reproducira, tj. dok se u osnovi ne standardiziraju i unificiraju društvene prilike pojedinaca (ukoliko razlike u djelatnosti nisu društvenog karaktera te ukoliko ne potječu iz društvene podjele rada). Suvremeno selo postoji samo utoliko ukoliko se u njemu mogu evidentirati sistematske razlike (u odnosu na grad) u standardizaciji životnih prilika, a koje se mogu racionalno obrazložiti kao razlike koje imaju porijeklo u reprodukciji globalnog društva.

U poslijeratnom razvitku jugoslavenskog društva na djelu su dva procesa koji posreduju u integraciji seljaštva u globalno društvo. To su: industrijalizacija i urbanizacija. Seljaštvo je procesom industrijalizacije dvostruko zahvaćeno: masovnim ulaženjem u nepoljoprivredne djelatnosti (napuštanjem poljoprivrede i sela ili samo djelomičnim napuštanjem poljoprivrede uz ostanak na selu), ali i industrijalizacijom same poljoprivredne proizvodnje. Pravci širenja procesa industrijalizacije i njegov intenzitet bitno su odredili prodor i oblike procesa urbanizacije u seoske sredine, kao i ukupne društvene prilike na selu. Spontan razvoj u društvenoj organizaciji prostora u potpunosti je i za relativno kratko vrijeme izmijenio »sliku«
sela i širih seoskih prostora. Jedna se seoska naselja gase zato što nemaju više ni staračkih domaćinstava, a druga se gase administrativnim odlukama, jer su se i društveno i prostorno integrirala u gradska naselja.

Između te dvije krajnosti nalazi se društveni kontinuum naselja (djelatnosti, funkcije, način života itd.), iako ne nužno prostorni i ruralno-urbani. Za velik broj tih naselja teško je reći kakva su tipa. Čini se da bi najprimjereniji kriterij za razlikovanje naselja, odnosno za njihovu podjelu, bio kriterij funkcije, tj. koje su funkcije smještene u jedno naselje u odnosu na njihovu okolinu (mada je i ovaj kriterij »ublažen« s obzirom na razvitak komunikacijskih sistema). O ovog bi se stanovništva sva naselja koja su općinska središta (koja kao takva koncentriraju sve bitne funkcije) mogla nazvati gradskima (jer omogućavaju odgovarajuću socijalnu gustinu primjerenu gradskom načinu života), a sva bi ostala naselja bila pretežno seoskoga ili prijelaznog tipa, a njih karakterizira manja ili veća prisutnost individualne poljoprivredne proizvodnje i odsutnost većeg broja funkcija centralizirajućih naselja. Proces urbanizacije za ova se naselja (seoska i prijelazna) može (uvjetno) pratiti kroz povezanost s lokalnim (gradskim) centrom, zatim kroz njegovu opremljenost i, konačno, kroz životni standard domaćinstva i način života stanovništva. S obzirom na to da ne postoji sistematsko praćenje svih tih aspekata urbanizacije, ukratko ćemo prikazati samo jedan od njih, a to je životni standard domaćinstava i neke elemente načina života stanovništva. Svakako, razina životnog standarda i s njom povezan način života u određenom su odnosu i s drugim aspektima urbanizacije.

U pravilu moglo bi se reći da viša razina životnog standarda domaćinstava odgovara urbaniziranijim sadržajima naselja. I obrnuto, manjak ili siromaštvo životnog standarda u pravilu znači i odsutnost drugih tekovina urbanizacije. Širenje inovacija u selo i među seosko stanovništvo — a to znači i prihvaćanje urbanih sadržaja i načina života — ima kod seljaštva određeni redoslijed ili »prioritet«.

Istraživanja o širenju inovacija pokazala su da je taj redoslijed, koji zapravo znači proširivanje zajedničkih iskustava u jednom društvu (a koja su u osnovi gradskog porijekla), u uskoj vezi s postojećim potrebama i interesima seoskog stanovništva, kao i sa zatečenom kulturom na selu, pa je otuda i razumljivo što »seljaci brže i masovnije usvajaju životno osnovne inovacije, tj. ona materijalna dobra, postupke i ideje koje zahvataju oblast proizvodnje, stanovanja, ishrane, odevanja i sl.«⁴⁾ Zbog toga bi se moglo reći da modernizacija seoskog domaćinstva i gospodarstva prethodi modernizaciji (urbanizaciji) sela kao naselja.

Tek se na određenoj razini proizvodnje i životnog standarda kod seoskog stanovništva stvara i potreba za većom opremljenošću naselja i za njegovom većom povezanošću s okolinom.⁵⁾

4) V. Đurić: »Sistem seoskog opiranja inovacijama«. **Sociologija sela**, Zagreb, 10/1972, br. 35—36, str. 42.

5) Konfliktne situacije između stanovnika pojedinih seoskih naselja koje se organiziraju oko pojedinih elemenata opremljenosti naselja, u pravilu u najrazvijenijim seoskim područjima, upravo pokazuju da je preden prag individualiziranih potreba koje se organiziraju samo unutar domaćinstava — gospodarstava.

3. promjene u potrošnji i načinu života seoskog stanovništva

Integracija seljaštva u globalne društvene procese znači prije svega razgradnju autarkičnih oblika privređivanja. Da bi zadovoljio svoje potrebe, seljak je sve više prisiljen na robno-novčanu razmjenu, jer je ona osnova i za promjenu u strukturi potrošnje. Potrošnja u naturi, nekada predominantna, radikalno se smanjuje.

Tabela 1

Struktura osobne potrošnje u seoskim domaćinstvima Jugoslavije, 1957—1977.

Godina	U naturi	U novcu	Ukupno
1957	53,7	46,3	100,0
1967	43,7	56,3	100,0
1977	30,8	69,2	100,0

Izvor: Statistički bilteni SZS, br. 137, 542, 1096.

Udio naturalne potrošnje nije podjednak kod svih kategorija seoskog stanovništva. U mješovitim je domaćinstvima znatno manji, što je i razumljivo, jer ta domaćinstva imaju redovita novčana primanja.

U godini 1977. udio naturalne potrošnje u poljoprivrednim domaćinstvima iznosio je 39,0%, a u mješovitim samo 26,8%. Potrošnja seoskog stanovništva ima isti smjer kao potrošnja gradskog stanovništva, mada je na nižoj razini, jer su niža i raspoloživa sredstva. Tako su izdaci za prehranu i piće u ukupnoj osobnoj potrošnji prosječnog seoskog domaćinstva iznosili 64,3% godine 1957, a 55,9% godine 1977. dok su se izdaci za pokućstvo, promet, razonodu i sl. od 7,8% u 1957. povećali na 18,4% u 1977. Te su promjene posebno karakteristične za mješovita domaćinstva. U strukturi prehrane došlo je također do značajnih promjena. U potrošnji žita, brašna i proizvoda od brašna indeks je 1977/57 iznosio 0,784, a mesa i voća 2,000, odnosno 2,786. Ukupna kalorična vrijednost nije osobito porasla (sa 2.827 kalorija u 1957. na 2.870 u 1977), ali se njezina struktura značajno promijenila. Moglo bi se dakle reći da su promjene u prehrani seoskog stanovništva u Jugoslaviji (koje su u pravilu vrlo spore i postepene) neuobičajeno značajne s obzirom na to da je riječ o relativno kratkom razdoblju promatranja tih promjena.⁶⁾

Druga, osim one u prehrani, značajna i možda najzapaženija promjena u standardu seoskog stanovništva, jest promjena u stanovanju (a to znači i kulturi). Ta je promjena višeslojna: ne samo mlađi stambeni fond, ne samo povećanje stambene površine nego i drugi tip gradnje, a to znači sasvim drukčije funkcionalno uređenje stambenog prostora, drukčija opremljenost stanova (kuća), drukčiji način obitavanja u tom prostoru (bar potencijalno). I u ovom slučaju prednjače mješovita domaćinstva. Ona imaju mlađi stambeni fond, bolju opremljenost instalacijama, veće stambene površine. To se jasno vidi iz podataka o opremljenosti seoskih kuća instalacijama (tabela 2).

6) Opširnije vidjeti u tekstu: «Neka osnovna kulturna obilježja mješovitih domaćinstava i seljaka-radnika». U knjizi: *Mješovita domaćinstva i seljaci-radnici* (Zagreb, IDIS, 1980).

Tabela 2

Opremljenost seoskih stanova instalacijama

Republika/pokrajina,

tip domaćinstva

	Bez instalacija	Električna struja	Vodovodna instalacija	Kupaonica	Zahod s ispiranjem	Ukupno
Ukupno						
— poljoprivredna	9,3	90,7	19,5	7,0	4,8	1.769
— mješovita	3,7	96,3	33,4	17,9	15,5	2.558
Bosna i Hercegovina						
— poljoprivredna	9,4	90,6	11,8	5,9	3,4	203
— mješovita	2,9	97,1	29,0	9,3	8,3	616
Crna Gora						
— poljoprivredna	22,2	77,8	5,6	5,6	5,6	18
— mješovita	30,6	69,4	16,5	16,5	16,5	85
Hrvatska						
— poljoprivredna	9,2	90,8	12,3	6,2	7,0	360
— mješovita	3,5	96,5	32,3	19,0	19,1	655
Makedonija						
— poljoprivredna	6,8	93,2	12,9	1,7	1,7	117
— mješovita	0,7	99,3	21,2	8,9	4,1	146
Slovenija						
— poljoprivredna	1,3	98,7	69,7	19,7	19,7	76
— mješovita	2,4	97,6	79,7	41,5	41,0	207

Srbija — izvan pokrajina									
— poljoprivredna	7,2	92,8	15,4	6,1	4,2	663			
— mješovita	2,0	98,0	29,4	18,7	14,7	496			
Vojvodina									
— poljoprivredna	12,5	87,5	44,9	6,1	4,2	663			
— mješovita	1,8	98,2	64,7	18,7	14,7	496			
Kosovo									
— poljoprivredna	22,8	77,2	—	—	—	92			
— mješovita	7,3	92,7	3,6	2,4	2,4	82			

Izvor: Istraživanje «Mješovita domaćinstva i seljaci-radnici u Jugoslaviji», koje je 1976. proveo Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Iz podataka je vidljivo da su postojeće promjene znatne i da je proces elektrifikacije seoskih naselja manje-više završen. Istina, ostale instalacije i općenito bolja opremljenost stanova još je na relativno niskoj razini. Tako niska opremljenost stanova rezultat je niske komunalne infrastrukture (donedavno tek simbolično zastupljene u seoskim naseljima), ali i neusklađenog i neravnomjernog napretka društvenog i individualnog standarda, te još uvijek općenito niskog stupnja aspiracija seoskog stanovništva. Naznačene promjene, međutim, pokazuju trajan i stabilan trend rasta, pa se s pravom može očekivati da će se opremljenost kako seoskih domaćinstava, tako i seoskih naselja sve više približavati opremljenosti gradova. Nepostojanje trajnije i organizirane politike u planiranju prostora svakako usporava ovaj rast. Racionalno planiranje i razvikanje mreže naselja osnovna je pretpostavka i u racionalnijoj organizaciji prostora i troškova koji su s tim skopčani. Prostorno uređenje seoskih naselja čini se da je tek posao pred kojim se nalaze planeri ruralnih područja. U protivnom, seoska će se naselja razvijati spontano (sa pretežno individualnom motivacijom i bez planiranja), što će ne tako rijetko biti skuplje, a manjeg učinka.

Urbanizacija sela, koja u krajnjoj konsekvenciji znači širenje gradskih sadržaja i načina života, očituje se i u opremljenosti domaćinstava suvremenim sredstvima za rad u domaćinstvu, zabavu i informacije. Usvajanje i korištenje tih sredstava značajno utječe na promjene u načinu života seoskog stanovništva (smanjuje se radno vrijeme za poslove u domaćinstvu, mijenja se način i sadržaj provođenja slobodnog vremena, postižu se veće informativne i komunikacijske mogućnosti), a sve posredno ili neposredno utječe na formiranje novog tipa kulture na selu.⁷⁾

Raširenost tih sredstava ovisi, s jedne strane, o ekonomskim mogućnostima seoskih domaćinstava i o korisnosti i upotrebljivosti tih sredstava, s druge, pa je, što je i razumljivo, vrlo neujednačena (tabela 3).

Opremljenost domaćinstava uvelike ovisi o tipu domaćinstva: mješovita domaćinstva znatno su bolje opremljena od poljoprivrednih. Ova se razlika ne može pripisati isključivo relativno boljim materijalnim prilikama mješovitih domaćinstava, ona je uvjetovana i preferiranjem drukčijeg življenja članova tih domaćinstava.

Razlike se vide i u načinu kako se provodi slobodno vrijeme. Odvajanje slobodnog od radnog vremena proizvod je industrijskog društva. To je odvajanje omogućilo pojedincima izbor u korištenju slobodnog vremena, dakle onog vremena koje je izvan obveznog radnog vremena. Ta odvojenost zbog specifičnosti rada seoskog stanovništva, posebno onoga koje se bavi poljoprivredom, nije jasna.⁸⁾

7) F. Džinić navodi značajne razlike između seoskog stanovništva koje ima i koje nema televizor. Oni koji imaju televizor iskazuju znatno veći stupanj tolerancije prema sadržajima televizijskog programa koji simboliziraju urbane vrijednosti (golotinja, ljubavne scene, »čupavci«). (F. Džinić: »Televizija kao faktor urbanizacije sela«. **Gledišta**, Beograd, 1971, br. 9, str. 1032.) Treba međutim napomenuti da ne postoji automatizam u tim promjenama: televizor nužno ne izaziva očekivanu promjenu.

8) Na specifičnost seoskog života ukazuje H. Lefebvre: »Ono što još danas tako duboko razlikuje seljački život od života industrijskog radnika, to je upravo ... nerazdijeljenost produktivne djelatnosti od cjelokupnog života. Mjesto rada nalazi se oko kuće, rad se ne odvaja od obiteljske svakidašnjice.« (H. Lefebvre: **Kritika svakidašnjeg života**, Zagreb, Naprijed, str. 150.)

Tabela 3

Opremljenost domaćinstava	Ukupno						Slovenija	Srbija (izvan pokrajina)	Vojvodina Kosovo
	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija (izvan pokrajina)			
Električni, plinski ili uljni štednjak	49,2	49,4	44,7	51,3	34,1	56,2	45,9	70,9	6,8
Hladnjak	44,7	42,8	34,9	52,1	30,0	52,7	42,8	55,1	7,4
Električna, plinska ili uljna peć	11,8	3,2	1,0	9,2	7,2	15,3	15,2	28,3	2,3
Sanduk za duboko zamrzavanje	5,7	0,3	—	3,6	—	57,0	1,1	16,6	—
Radio	76,6	74,6	59,2	83,3	58,7	80,2	76,5	89,1	42,6
Televizor	43,9	38,0	35,9	48,0	30,7	51,9	39,5	67,4	20,4
Stroj za pranje rublja	21,9	11,4	12,7	30,9	5,4	72,8	12,0	31,9	2,8
Motocikl	12,8	6,4	—	12,1	2,3	34,7	11,7	26,6	1,2
Automobil	13,8	9,0	14,6	14,2	14,5	32,2	11,2	17,8	5,7
Ukupno	4.339	821	103	1.019	264	283	1.161	512	176

Napomena: Domaćinstva imaju više od jednog sredstva pa zbroj postotaka prelazi 100%.
Izvor: Istraživanje navedeno ispod tabele 2.

Pa ipak, s prodorom industrijskog načina proizvodnje u poljoprivredu, povećanjem ekonomske moći seoskog stanovništva, širenjem elemenata masovne kulture, povećanjem razine aspiracija, povećanjem komunikacijskih mogućnosti, boljom opremljenošću seoskih naselja, itd. stvaraju se pretpostavke za složeniji i sadržajni način provođenja slobodnog vremena seoskog stanovništva.

Tabela 4

Dnevni način provođenja slobodnog vremena poljoprivrednika i seljaka-radnika

Način provođenja slobodnog vremena	Poljoprivrednici		Seljaci-radnici		Ukupno	
	%	Rang	%	Rang	%	Rang
Razgovor s ukućanima, susjedima i prijateljima	81,9	1	59,2	2	70,5	1
Odmaranje	68,5	2	56,8	3	62,6	2
Slušanje radija, gledanje televizije	45,4	3	68,4	1	56,9	3
Čitanje novina, knjiga	12,9	4	28,1	4	20,6	4
Sport, šetnja	5,8	6	13,1	5	9,4	5
Kavana, kartanje	6,3	5	11,3	6	8,8	6
Igra s djecom, ručni rad	5,3	7	6,9	8	6,1	8
Ostali načini	4,7	8	8,1	7	6,4	7

Izvor: Istraživanje navedeno ispod tabele 2.

Napomena: Kako su ispitanici mogli dati više odgovora, zbroj postotaka prelazi 100%.

Iz prikazanih podataka vidi se da je u našem sve suvremenijem selu način provođenja slobodnog vremena pretežno pasivan i tradicionalan, te da je složenost i diferencijacija aktivnosti niska, ispod nivoa već ostvarenih socioekonomskih pretpostavki. Ipak, seljaci-radnici svoje slobodno vrijeme provode i sve raznovrsnije i »urbaniziranije«.

4. zaključno

Sasvim fragmentarno prikazani podaci o strukturi potrošnje, opremljenosti stanova i domaćinstava te o provođenju slobodnog vremena pokazuju da su promjene u načinu života suvremenog seoskog stanovništva u nas, mada u svim područjima neujednačene, vrlo radikalne, te da se postepeno s procesom urbanizacije sela brišu tradicionalne razlike selo—grad. Ali seosko stanovništvo još uvijek ostaje uskraćeno u mnogim infrastrukturnim sadržajima, pa je s obzirom na to uskraćeno i u zadovoljavanju potreba koje razina društvenog razvitka može osigurati. Afirmacijom prostornog planiranja, planskim (a ne isključivo spontanim) razvojem mreže naselja i decentraliziranim planiranjem prostora smanjili bi se sve veći društveni troškovi u gradskim aglomeracijama, a velikom dijelu stanovništva u ruralnim prostorima osigurala mogućnosti za kvalitetniji život i smanjila potreba za eksodusom. Time bi se unaprijedila razina u standardizaciji životnih prilika, pa bi i razlikovanje naselja na gradske i seoske velikim dijelom bilo bespredmetno.

Urbanisations as an Element of Cultural Transformation

Summary

Two processes of the integration of the peasantry into the global society are especially strong in post-war Yugoslav development: industrialisation and urbanisation. The process of industrialisation influences the peasantry in two ways: through their mass inclusion in non-agricultural activities (leaving agriculture and the village, or just partly leaving agriculture and remaining to live in the village), and also through the industrialisation of agricultural production itself. Industrialisation processes and their intensity had an essential influence on the penetration of certain forms of urbanisation processes in the village, and on life in the village in general.

Spontaneous development in the social organization of space changed the «picture» of the village and of the rural environment completely, and in a relatively short time. Some villages are dying out because they do not even have any more aged households, and others are disappearing through administrative decisions, because they have become socially and spatially integrated with towns.

A higher standard of living in households results in the urbanisation of whole settlements. On the contrary, if the standard of living is low other characteristics of urbanisation are also as a rule missing. There is an order of priority according to which innovations spread into the village and urban characteristics and way of life are accepted. Peasants take up innovations that are important in everyday life faster and in greater numbers. This includes

Урбанизация как элемент культурной трансформации села

Резюме

В послевоенный период развития югославского общества на передний план выступают два сильно проявляющиеся процесса посредством которых крестьянство интегрируется в глобальное общество: индустриализация и урбанизация.

Крестьянство охвачено процессом **индустриализации** в двойном раз- мере: массовым проникновением в сферу несельскохозяйственной деятельности (отток населения из сельского хозяйства и села или только частичный отлив из сельского хозяйства при постоянном проживании с сельской местности) и индустриализацией самого сельскохозяйственного производства. Распространение процессов индустриализации и ее сильный рост существенно определили интенсивность и формы процесса урбанизации сельской местности и остальные общественные отношения в селе.

Спонтанное развитие пространства в общественной организации полностью и в относительно короткий срок изменило «картину» села и более широкой сельской местности. С одной стороны исчезают определенные поселения так как в них отсутствуют даже старческие домашние хозяйства, а с другой стороны исчезают остальные поселения ввиду административных мероприятий и общественной пространственной интеграции в городские поселения.

Более высокий жизненный уровень домашних хозяйств соответствует более урбанизованным содержаниям всего поселения и наоборот, отсутствие превого, обозначает, как правило, и отсутствие остальных характеристик **урбанизации**. Распространение новшеств в сельской местности и среди сельского населения, иными словами, принятие им городских содержаний и городского образа жизни имеет определенный порядок или «приоритет». Крестьянами быстрее всего воспринимаются важные для жизненного уклада новшества, т. е. те материальные блага, поступки и идеи

material goods, procedures and ideas that include production, living, nutrition, clothing — all directly linked with a better life. It could thus be said that the modernisation of the peasant household and farm come before the modernisation (urbanisation) of the village as a settlement.

Only when production and the standard of living in the village, reach a certain level, does its population feel the need to equip their settlement and establish its better links with its neighbourhood. ●

которые прямым образом касаются производства, квартирного вопроса, питания, одевания — все факторы непосредственно связанные с жизненным уровнем и определяющие совокупность материальных условий существования и прогресса в жизни. Из всего этого следует выход, что модернизация сельских домашних хозяйств и крестьянских имений вообще предшествует модернизации (урбанизации) села как поселения.

И только на более широком уровне производства и качества жизни и бытовой обстановки проявляется надобность среди сельского населения в лучшей оснащенности поселения и его более тесной связи с окружающей средой. ●